

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

MOPITLO/PHUPU 2024

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 11.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekakwešišo (30)
KAROLO YA B: Kakaretšo (10)
KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50
KAROLO YA B: Metsotso ye 20
KAROLO YA C: Metsotso ye 50

10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKAKWEŠIŠO

POTŠIŠO YA 1

- 1.1 Badišiša temana ya tekakwešišo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di tlogo latela.

SETŠWELETŠWA SA A

MONNA O BOLAWA KE SE A SE JELEGO	
1	Dilo tše dibotse di a nyakega ebile di a ratega. Moswana o re lešaka la pelo ga le tlale. Hunadi ke mosadi wa go se phale motho eupša o kgonne go ikgobokeletša se a se nyakago. Bophelo bja gagwe ke bophelo bjo bokaone ka gore o kgona go itirela se le sela. 5
2	Hunadi o ile a amogela monnatsoko yoo leina la gagwe e lego Mohako go thwadiša phapoše gore a bule kgwebo. Mohako o be a lefa rente kgwedi ka kgwedi. Hunadi ka gore mašeleng a gagwe ga a sa šoma go lefa ditirelo, a dula <i>pankeng</i> . Kgori e bona mae, moutlo ga e o bone. Mo kwanong ya bona Mohako o lefa rente gomme o ithekela mohlagase kgwedi ka kgwedi. Mabone, ditšidifatši le diletšo di šomiša mohlagase. Mohako ge a bona gore letseno la gagwe le fokotšwa ke go reka mohlagase a dula fase a loga maanomabe. A napa a ikogogela thapo ya mohlagase go tšwa go ye nngwe ya dipala tša mohlagase ntle le tsebo ya Hunadi. Bjalo gona kwadi e lebane le kwaakwa go a swanelwa. 10 15
3	Monna o thabile kudu ka gore bjale letseno ke la gagwe ka moka, ga a sa abelana le mmasepala. Moagišane Mmaselaelo, o boditše Hunadi gore o bone Mohako a le mola paleng ya mohlagase, fela ga a na le bonnete bja gore a ka be a be a dira eng. Hunadi o ile a nagana gore mohlomongwe o be a lokiša ge a bona ka go yena didirišwa tša mohlagase di sa šome, aretse! Ditaba tša Mmaselaelo go Hunadi di ile tša tsena ka go ye nngwe, tša tšwa ka go ye nngwe ka ge a be a mo gononela gore o na le mona ge Mohako a thwadišitšwe ka ga gagwe. 20 25
4	Mmaselaelo ke motho wa go se fele pelo. Le ge Hunadi a ile a mo nyamiša mabapi le taba ya Mohako, o be a ikwa a sa lokologa ka Mohako. Go tloga letšatši leo a mmonego a namela pala ya mohlagase, Mmaselaelo o ile a ipha mošomo wa go šetšana le mesepelo ya Mohako. 30
5	Ka le lengwe la matšatši, Hunadi a sa ile mabenkeleng, Mmaselaelo ge a re mahlo! a bona kgabo e lauma go tšwa ntlong ya Hunadi. A hlabisa mokgoši wa sebatagomo. Mohako o lekile go o tima ka kholofelo ya gore o tla kgona pele mongmotse a boa. Hunadi o ile a bitšwa ka mogala a sa le mabenkeleng ge mollo o golela godimo. Mosadi wa batho o tšweletše a fegelwa nke ke mpšhe e ile go tima mollo. Ge a fihla o be a sa tsebe ye ntsho le ye tšhweu. O eme moo a kwa nke o a lora. Diatla tša swara hlogo a golola nke ke ngwana a timeletšwe ke mmagwe mekgotheng. 35

6	<p>Mohako o ile a swa diatla ge a be a leka go tima kgabo yeo. Lešaba le tletše moo ka makalo, go emetšwe boraditimamello gore ba tle ba thibele tshenyo yeo e ka hlolwago ke mollo. Ntlo e be e swele mo go theletšago le moloi pelo. Ga go seo se hlakodišitšwego ka gare ga ntlo. Go Hunadi go šetše boitsholo fela. Nkabe ke ngwana wa morago. Komiti ya mmila wo boHunadi ba dulago go wona, ge ba botšiša gore go diragetše eng, Mohako a itatola ka la gore yena o bone fela kgabo ya mollo e lauma gomme a leka ka tšohle go tima mollo woo ntle le katlego. Mmaselaelo o be a mo lebeletše ka mahlong ge a botša komiti maaka ao gomme a mmošša a kgathotše gore a botše komiti nnete ka gore yena o ile a mmona a nametše pala ya mohlagase. Seo e ile ya ba bohlatse bja gore mollo o hlotšwe ke ge Mohako a tshwenyane le dithapo tša mohlagase.</p>	40 45 50
7	<p>Komiti e ile ya eletša Hunadi gore a bege taba ya Mohako maphodiseng. Go bile bjalo, Hunadi a gara diroko a leba maphodiseng. Mohako a swarwa, gomme a otlelwa gore o tsenatsene dithapong tša mohlagase ntle le tumelelo gobane a se na maswanedi. Komiti ya mmila yona e ile ya kgopela thušo ya mapayana le diyamaleng go setšhaba. Mmaselaelo yena o ile a ithaopa go fa Hunadi madulo a lebakanyana.</p>	55 60

[Boithamelolo]

- 1.1.1 Efa leina la mosadi yo a bego a phela bokaone go tšwa temaneng ya 1. (1)
- 1.1.2 Efa dilo TŠE PEDI tše Hunadi le Mohako ba dumelelanego ka tšona go tšwa temaneng ya 2. (2)
- 1.1.3 Hunadi o hlegile bjang ka tswalano ya gagwe le Mohako go tšwa temaneng ya 2. (1)
- 1.1.4 Ngwala dilo TŠE THARO tše di šomišago mohlagase kgwebong ya Mohako go tšwa temaneng ya 2. (3)
- 1.1.5 Akaretša temana ya 3 ka dintlha TŠE THARO. (3)
- 1.1.6 Ke eng seo se hlohleleditšego Mohako go ikogogela thapo ya mohlagase? (1)
- 1.1.7 Efa tlhalošo ya mebolelwana ye go ya le ka moo e dirišitšwego ka gona temaneng.
- (a) '... a sa tsebe ye ntsho le ye tšhweu.' (Temana ya 5) (1)
- (b) '... mo go theletšago le moloi pelo.' (Temana ya 6) (1)
- 1.1.8 Ka dintlha TŠE THARO hlaloša ditiro tše di hlatselago gore baagišane ba Hunadi ba a thušana. (3) ...

- 1.1.9 Ke ka lebaka la eng Hunadi a tletše ka boitsholo temaneng ya 6. (1)
- 1.1.10 Hlaloša seo se hlohleleditšego Hunadi go thwadiša Mohako? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.11 Go ya ka kwešišo ya gago, ke eng se se hlotšego mollo temaneng ya 5? (1)
- 1.1.12 Go ya ka tsebo ya gago, utolla ditlamorago tše dingwe TŠE PEDI tšeo di ka hlotwago ke go ikogogela dithapo tša mohlagase. (2)
- 1.1.13 Na o kwana le ka mokgwa woo mongwadi a šomišitšego hlogo ya ditemena tše? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI o lebeletše Hunadi le Mohako. (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho sa tekakwešišo sa go latela gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: [gettyimages](https://www.gettyimages.com)]

- 1.2.1 Ngwala mehola YE MEBEDI ya didirišwa tšeo di hlometšwego ka ditsebeng. (2)
- 1.2.2 Kgetha karabo ya maleba, o be o fe le mohola wa yona. Seswantšho se se laetša motho yo a: (2)
- A Sepelago
B Ralokago
C Fofago
D Itšhidollago
- 1.2.3 Ka dintlha TŠE PEDI laetša tšeo di hlatselago seo se dirwago seswantšhong se. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ditemana tše di latelago ka šedi gore o kgone go ngwala kakaretšo ya dintlha TŠE ŠUPA tšeo mobjadi a swanetšego go di hlokomela ge a nyaka puno ye botse. Dintlha tša gago di be ka mantšu a gago ao a sa fetego a 70.

HLOKOMELA

- Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa dintlha tše 7.
- Kakaretšo e be mantšu a magareng ga 60 le 70.
- Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
- Laetša palomoka ya mantšu ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**MOBU O NA LE BOPHELO**

Go iphediša ga se go šoma ka tlase ga batho ba bangwe fela. Diatla tša rena di ka re direla mehlolo mobung woo re o neilwego fela. Motho a ka bjala merogo le dienywa tša mehutahuta.

Gore o atlege ka puno yeo e tlišago dijo le tšhelete ka ntlong, mobjadi o swanetše go šomana le lefelo leo a tlogo bjala go lona go le lokišetša go bjala. Mobjadi a petapete mobu go o dira wo boleta. Morago a o tšhele dihlare tše di ka bolayago diji/boori. A aroganye mobu ka dikgoba tša go lekana go fa dibjalo sebaka sa go gola gabotse. A netefatše gore o kolobiša mobu pele a bjala. Di bjälwe moo di fihlelelwago ke moya le mahlasedi a letšatši. Morago ga go di bjala, di nošetšwe. Le ge di šetše di metše, a tšwele pele go dira bjalo. Ge di thoma go gola, di tšhelwe ka dihlare tša go bolaya diji/boori. Se se tlo dira gore di gole gabotse. Mošomo wo o ka bulela bao ba hlokago mešomo go seleta ba malapa a bona.

Mobjadi a tšwele pele go nošetša ge letšatši le fefile go fihlela di loketše go bunwa, go kgewa le go fulwa gore di jewe goba di rekišwe. Ge a dirile ka tsela ye, nnete ke gore tlala e tlo tšwa ka sefero. Se se ka dira gore magagešo a se dule ka matsogo, ba tlogele go sola mmušo mabapi le tlhokego ya mešomo. Se se hlaloša gore motho a tsoge a itirele.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

POTŠIŠO YA 3: PAPATŠO

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

SENOTŠIDIDI SA GO TONYA TOO!

Bareki ba lesome ba mathomo, ba hwetša le galase.

[Mothopo: [gettyimages](https://www.gettyimages.com)]

3.1 Kgetha karabo ya maleba.

Seswantšho se se bapatša:

- A Galase ya diaese.
- B Lebotlelo la *Coca-Cola*.
- C Senotšididi sa *Coca-Cola*.
- D Mkgobo wa diaese.

(1)

3.2 Tsopola polelo yeo mmapatši a e dirišitšego go hlohleletša bareki.

(1)

3.3 Na bohlokwa bja diaese ke eng mo papatšong ye.

(1)

- 3.4 Hlaloša mehola YE MEBEDI ya fonte ye kgolo papatšong ye. (2)
- 3.5 Na ke ntlha goba ke kgopolo gore seapatšwa se se lapološa mmele. Fahlela ka ntlha E TEE. (1)
- 3.6 Ka dintlha TŠE PEDI akanya ditlamorago tšeo di ka hlolwago ke senotšididi ge se nwewa go fetiša kgafetšakgafetša. (2)
- 3.7 Bontšha lelahlelwa le le laetšago gore seapatšwa se tonya kudu o be o le diriše lefokong la gago go laetša kwešišo. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4: KHATHUNE

Lebedišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: [gettyimages](https://www.gettyimages.com)]

4.1 Kgetha karabo ya maleba o be o e thekge ka lebaka.

Khathune ye e mabapi le:

- A Go idibatša molwetši
  - B Go alafa molwetši
  - C Go okobatša bolwetši
  - D Go hlahloba molwetši
- (2)

4.2 Bapetša tirišo ya pudula ya 1 le ya 2 khathuneng. (2)

4.3 Na ditiragalo tša khathune ye di diragala mafelong afe. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

4.4 Tšweletša didirišwa TŠE PEDI go thekga karabo ya 4.3. (2)

4.5 Ntšha lekopanyi polelong ya motho wa 2 o be o le diriše lefokong la gago go laetša kwešišo. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5: SENGWALWA

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F

TSOGA, O ITIRELE!	
'Setimela se a letelwa.' A ke mantšu a Matome ge a gopotše leeto la setimela mesong ye e latelago. O swere kgogo molomo gore a se šalele leetong la gagwe. Go fihleng ga gagwe a hwetša go šetše go tletše boemasetimela, go letilwe ka mahlomahubedu. O thomile ka go reka thekethe gore leeto le atlege.	5
Ge setimela se tšwelela, se hlabā mokgoši gore batho ba eme gabotse. Go ema ga sona fela ke go <u>itahlela</u> ka gare. Go a bilokana ka ge la mahlo le iphalalela. Ge o tsene ka gare ga sona o dutše, se segolo ke go itlhokomelela morwalwana. Ka gare ga sona go phelwa go butšwe mahlo. Go se go bjalo o tla re o retologa wa hwetša morwalo o fologile le ba šele.	10
Ka matorokising go dutšwe ka go gerulana gobane go sa tsebanwe. Batho ba swere maeto a go fapana, ke ba go theogela le ba go etela meloko. Matorokisi a ile ka maemo, go na le a batho ba go ikgona le a ba go se ikgone. Ba go ikgona ba ipshina ka dijo ba sa tshwenywe ke selo ka ge ba di beetšwe. Ba go hloka sa bona <u>bona</u> ba pitlagane.	15
[Boitlhamelo]	

- 5.1.1 Ntšha leinaina temaneng ya 1 o be o bolele gore le wela go legoro lefe la maina. (2)
- 5.1.2 Ngwala learogi la lediri go tšwa lefokong la 2. Fahlela ka lebaka. (2)
- 5.1.3 Bontšha leamanyi go tšwa lefokong la 2 o be o bolele mohuta wa lona. (2)
- 5.1.4 Tšweletša dilo TŠE PEDI tšeo di hlalošwago ke tirišo ya hlogo ya 'i' lediring le le thaletšwego. (2)
- 5.1.5 Lefoko le 'Setimela se a letelwa' ke lefetedi goba lefeledi. Fahlela karabo ya gago. (2)
- 5.1.6 Hlaloša gore lentšu le le thaletšwego lefokong la mafelelo le dirišitšwe bjang. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 5.1.7 Lentšu le boemasetimela ke leinagokwa. Le arole ka diripapolelo tša lona. (2)

- 5.2 Lebelela seswantšho se, le mantšu a sona, gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

Meetse ke bophelo. A nyaka tlhokomelo ye kgolo.

[Mothopo: [gettyimages](#)]

- 5.2.1 Efa nyenyefatšo ya selo seo se phutšwego seswantšhong se. (1)
- 5.2.2 Kgetha karabo ya maleba o be o e thekge ka lebaka la go kwagala.
Sefatanaga ke:
- A Leadingwa
B Neolotšisime
C Homonime
D Polisime (2)
- 5.2.3 Efa lelatodi la lentšu le le thaletšwego o be o le šomiše lefokong. (2)
- 5.2.4 Ke ka lebaka la eng lefoko le 'Meetse ke bophelo' e le sekapolelo sa tshwantšhišo. (1)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80